

De anatomie van de politieke en economische crisis in Rusland⁽¹⁾

André Mommen

De huidige crisis van het Russische staatsbestel gaat direct terug op de wijze waarop in de tweede helft van de jaren tachtig de groep rond Gorbatsjov de centraal geplande economie wilde hervormen. Hoewel er geenszins een eenheid van visie bestond, waren de radicale economische hervormers overtuigd van de noodzaak om in een snel tempo over te schakelen van een commando-economie naar een door de markt aangedreven economie. Dat laatste betekende het kapitalisme invoeren².

Uiteraard leefden er vele weerstanden binnen het partij- en staatsapparaat tegen een dergelijke ingreep in de economische politiek, te meer daar kapitalistische hervormingen ook grondige institutionele hervormingen noodzakelijk maakten, zoals de privatisering van bedrijven, het oprichten van commerciële banken, het vrijlaten van de prijzen, het liberaliseren van de binnenlandse en buitenlandse handel. De economische teruggang inspireerde de radicale hervormers tot het ondersteunen van de democratiseringsbeweging die zich in het partijapparaat had aangediend onder de noemer van "glasnost". Een complicerende factor was dat een koerswending in Moskou noodzakelijk in Centraal-Europa voor de nodige spanningen moest zorgen en in 1989 leidde tot de val van de communistische regimes aldaar.

Gorbatsjov zette niettemin zijn hervormingspolitiek door en wilde ook rond zijn persoon een presidentieel regime vestigen. Dat mislukte,

De bourgeoisie is de handelende hoofdpersoon.

J.W. Stalin in
"Het marxisme en het nationale vraagstuk", blz. 23

want doordat hij in de Sovjet-republieken lokale verkiezingen toeliet, konden de plaatselijke politieke leiders hun gezag legitimeren en daarna nationalistische thema's aansnijden. Via dezelfde mechanismen als in de deelrepublieken van de USSR kreeg Gorbatsjov in de Russische Federatie er een nationalistische tegenspeler bij in de persoon van de inmiddels uit de partij gestapte Boris Jeltsin. Jeltsin wilde weldra als verkozen president voor de Russische Federatie Gorbatsjov wippen. Dat zou hem lukken. Gorbatsjov, die verkozen was tot president van de USSR door het Congres van Volksafgevaardigden, ontbeerde de legitimiteit die een rechtstreeks verkozen president wel had. De mislukte communistische coup in augustus 1991 bracht tenslotte Gorbatsjovs machtspositie de finale genadeslag toe. De Sovjet-Unie spatte in enkele weken tijds uit elkaar in onafhankelijke republieken. Overal gooiden de lokale partijbazen hun communisti-

sche identiteit af en grepen ze als "nationalisten" de macht in de deelrepublieken.

De politieke instellingen

Toen op 1 januari 1992 de Sovjet-Unie officieel ophield te bestaan, werd de Russische economie ineens onderworpen aan een neo-liberale shock-therapie. De architect daarvan was eerste minister Yegor Gaidar en een kleine groep van neo-liberale heelmeesters die handelden op gezag van het IMF, USAID, de BERD en de G-7. Inmiddels reageerden de meeste parlementsleden met ontzetting toen ze kennis namen van de regeringsplannen. Ze vreesden een algehele ineenstorting van het economisch systeem en een snelle daling van de levensstandaard van de bevolking indien alle subsidies zouden worden afgeschaft. Volgens de neo-liberalen rond Jeltsin moest de "markt" voor een allocatie van de middelen zorgen.

Twee tegenstrijdige concepties van de politieke machtsuitoefening kwamen nu met elkaar in botsing: enerzijds de aanhangers van een sterk presidentieel regime en anderzijds de voorstanders van een parlementair regime. Reeds in 1993 was er sprake van een patstelling tussen Jeltsin en het Parlement, ook al had Jeltsin in april 1993 zijn beleid via een referendum laten goedkeuren. Op 21 september van dat jaar ontbond Jeltsin tenslotte zijn nog uit de Sovjet-tijd stammende Parlement. Deze ongrondwettelijke daad lokte een openlijke revolutie van de parlementsleden uit. Jeltsin liet de opstand bloedig neerslaan. Ongeveer 140 mensen lieten begin oktober 1993 het leven rond en in het in brand geschoten Witte Huis in Moskou.

Daarna stelde Jeltsin een nieuwe grondwet op die hij via een referendum op 12 december 1993 liet goedkeuren en tegelijkertijd liet hij een nieuw Parlement (Doema) kiezen. Hoewel het volk in een referendum de nieuwe grondwet goedkeurde, wezen de verkiezingsuitslagen voor de nieuwe Doema uit dat het neo-liberale hervormingsbeleid op grote tegenstand van de bevolking stootte. De zogenaamde "hervormingsgezinde" partijen behaalden slechts een kwart van de stemmen. De gematigde sociaal-liberaal Grigory Yavlinsky met zijn partij *Yabloko* ("appel") strandde op goed 7 procent. De ex-premier Yegor Gaidar was de verkiezingen ingegaan aan het hoofd van *Ruslands Keuze*³, maar oogstte slechts 15,5 procent van de lijststemmen, tegen bijna 23 procent voor de rechts-

nationalistische Liberaal Democratische Partij (LDP) van Vladimir Zhirinovskiy. De Communistische Partij van de Russische Federatie (CPRF), de met haar verbonden Agrarische Partij en nog ettelijke kleinere linkse formaties volgden samen op slechts een zucht van Zhirinovskiy. De grootste groep in de Doema werd gevormd door de "onafhankelijken", parlementsleden verkozen in de districten zonder enige partijkleur. Uit dat reservoir van opportunisten kon Jeltsin putten om zijn politiek te ondersteunen.

De nieuwe grondwet van 1993 verschafte Jeltsin een ongekeerde macht. Hierdoor werd ook de entourage van de president belangrijker dan de regering of het parlement. Zijn dochter Tatyana zou het ongeleide projectiel dat haar vader was, voortaan in de hand proberen te houden met behulp van een aantal invloedrijke raadgevers en oplichters. In het Kremlin werkte weldra een presidentiële staf van 3.000 personen om een zwakke en alcoholistische president te omringen.

Rusland werd dus geregeerd vanuit het Kremlin. Tegenover een oppermachtige maar labiele president stond een zwakke Doema. Wat iedereen kon verwachten gebeurde: de Doema streefde naar meer macht en hoopte van Jeltsins falend leiderschap gebruik te maken om het regime te "parlementariseren". Aamlokkelijk voor de Doema was Jeltsin te bedreigen met een eventueel *impeachment*. Een dergelijk doel zou de Doema enkel kunnen realiseren indien men over een gekwalificeerde meerderheid beschikte. Maar dat doel kon naderbij komen in het geval de oppositie een grote verkiezingsoverwinning kon boeken voor de parlementsverkiezingen. Daarom ook wierp de Doema zich al snel op als het geweten van de natie.

Het maatschappelijke draagvlak van Jeltsin was inmiddels in elkaar geschrumpeld. Genoot Jeltsin in 1991 nog over een haast onbegrensd vertrouwen, in 1994 was daar nog maar weinig van over. Zijn aanhang werd uiteindelijk gevormd door de directe belanghebbenden in het Kremlin en zijn gecorrumpeerde makkers in het staatsapparaat. Voorts waren er ook nog de neo-liberale hervormers die via de internationale instellingen en de buitenlandse geldschietters sleutelfuncties konden bekleden. Zij waren ideologisch gewonnen voor een parlementair regime, doch moesten ervaren dat alleen een sterke president hen kon beschermen tegen de

conservatieve krachten en diegenen die in het neo-liberale programma van Gaidar en zijn geestverwanten een waardeloos en gevaarlijk experiment zagen⁴. Er waren ook nog de grote economische belangengroepen. Onder hen waren er de energiebedrijven die zowel voor de financiering van de staatsuitgaven als voor exportinkomsten zorgden. Jeltsin moest al snel kiezen tussen de diverse belangengroepen die het Kremlin bestormden. Daarom liet hij al in december 1992 zijn neo-liberale premier Gaidar vallen voor Viktor Tsjernomyrdin, de man van Gazprom. Kortom, met de degradatie van Gaidar was de ideologie van de *big bang* van de baan⁵.

Andere belangengroepen kwamen eveneens toenadering zoeken tot het Kremlin. Zo was er uiteraard het militair-industriële complex dat leefde van staatssubsidies en om export van wapentuig verlegen zat. Er waren de agrarische belangengroepen die in de Agrarische Partij een parlementaire spreekbuis hadden gevonden, maar die ook subsidies konden gebruiken.

Na de voor Jeltsin tegenvallende parlementsverkiezingen van 1993 leek zich een herstel van de centraal gecontroleerde economie af te tekenen. Waarnemers dachten dat er zich een conglomeraat van belangengroepen zou vormen om de hervormingen (vooral de privatiseringen) af te remmen. Premier Viktor Tsjernomyrdin liet zich herhaaldelijk in die zin uit in de hoop het volksverzet af te zwakken en de oppositie in de Doema in slaap te wiegen. Dat was nodig, want de verkiezingen voor een nieuwe Doema in december 1995 maakten van de CPRF tot de sterkste fractie. De CPRF behaalde met 22,3 procent van de uitgebrachte lijststemmen een veel beter resultaat dan Tsjernomyrdin met de inderhaast opgerichte partij *Ons Huis is Rusland* (iets meer dan 10 procent). Alle "hervormingsgezinde" partijen haalden samen maar een kwart van de stemmen. Dat deed de macht van de Doema ten aanzien van Jeltsin aanzienlijk toemenen.

Inmiddels was de populariteit van Jeltsin sterk gedaald. Nog maar 5 procent van de bevolking beweerde op hem te willen stemmen bij de presidentsverkiezingen van 1996. Zelfs een communistische kandidaat zou een werkelijke kans maken om verkozen te worden. Voor zowel de buitenlandse als de binnenlandse belangengroepen was het dus zaak om een linkse machts-overname te voorkomen. Probleem was echter dat de kapitalistische krachten geen geschikte en

kansrijke vervanger voor Jeltsin konden vinden. Alle kapitalistische belanghebbende groepen sloegen in 1996 de handen in elkaar om Jeltsin alsnog aan een tweede presidentstermijn te helpen. Daarvoor was geld nodig. Veel geld zelfs. Dat geld kon enkel komen uit het buitenland en nog meer van de grote profiteurs van het regime: de nieuwe rijken en dan vooral de magnaten die inmiddels de media in handen hadden gekregen.

Jeltsin werd tijdens de presidentverkiezingen van 1996 in de media als de enige democratische garantie tegen een mogelijk terugkeer van de dictatuur voorgesteld. Andere kandidaten verschenen nauwelijks op TV. Of ze werden in een verdacht daglicht gesteld. De door de tycoons beheerste media werden geholpen door een team van Westerse en plaatselijke reclamemakers. Ze konden tenslotte Jeltsin in de eerste ronde aan 35,3 van de stemmen helpen tegen 32 procent voor de communist Gennady Zjoeganov. In de tweede ronde zegevierde Jeltsin gemakkelijk met 54 procent tegen 40 procent voor Zjoeganov. Een belangrijke rol in die overwinning van Jeltsin had ook de populaire generaal Aleksandr Lebed gespeeld. Lebed die met 14,5 procent van de stemmen in de eerste ronde als derde was geeindigd, had opgeroepen Jeltsin in de tweede ronde te steunen. Dit alles was uiteraard doorgestoken kaart geweest. Lebed had inmiddels van Jeltsin de functie van veiligheidsadviseur verworven, plus de informele titel van "kroonprins" voorgespiegeld gekregen. Daarna schoof Jeltsin zijn putatieve politieke zoon alsnog snel aan de kant.

Hoewel Zjoeganov een mooie score had neergezet, was zijn nederlaag tegen Jeltsin erg onwelkom. In het linkse kamp bleef de verdeeldheid groot en liepen de spanningen op tussen sociaal-democraten, gematigde communisten, bolsjewiki en nationalisten. Zjoeganov probeerde deze disparate achterban bij elkaar te praten, maar daardoor maakte hij zich ongeliefd en ongeloofwaardig bij de centristen en de gematigde anti-Jeltsin groeperingen. Uiteindelijk ging het om het perspectief Jeltsin ten val te kunnen brengen. Dat was vanuit electoraal oogpunt bekeken niet zo eenvoudig. Zo was gebleken dat het electorale landschap reeds in een bepaalde plooi was gevallen. De grote steden Moskou en Sint-Petersburg en die regio's die valuta inkomsten hadden uit de directe verkoop van grondstoffen (vooral metalen) en energie-

draggers (olie, gas) hadden in grote meerderheid op Jeltsin gestemd. Zjoeganov moest het hebben van de industriële en agrarische gordel ten zuiden van Moskou en van oudere kiezers met een lagere opleiding of gepensioneerd in de steden. Om Jeltsin te verslaan moest Zjoeganov inbreken in de kring van jongere en beter opgeleide kiezers.

De electorale tweedeling was reeds ontstaan toen zich onder Gorbatsjov een democratische beweging vanuit Sint-Petersburg en Moskou had verspreid over het hele land. Deze beweging had het gemakkelijkst voet aan de grond gekregen in de meer ontwikkelde regio's, vooral daar waar er een concentratie van hoger opgeleiden was en waar de sociale structuur gedifferentieerd was. De toenmalige democratische beweging dreef op een golf van vooral jeugdig protest in intellectuele kringen en op de "nieuwe middenklasse" die haar kansen hoog inschatte bij een eventueel opdoeken van het communistisch regime. De middenklasse gokte op een aanzienlijke verbetering van haar inkomen, met alle aangename aspecten die daaraan verbonden waren. De nieuwe middenklasse had daarom al onder Gorbatsjov massaal de Partij verlaten. Deze middenklasse bleef Jeltsin daarna *grosso modo* trouw, ook al waren delen van die middenklasse inmiddels eerder verarmd dan verrijkt door de economische transformatie. Vandaar Jeltsins monsterscores bij de presidentsverkiezingen van 1996 in Moskou en Sint-Petersburg, de twee steden waar deze nieuwe middenklasse het meest nadrukkelijk naar voren was gekomen als gevolg van de instroom van buitenlands kapitaal en sterk toegenomen import- en exportactiviteiten. Men schatte in 1996 het aantal van de in de financiële diensten werkzame personen in Moskou alleen al op 100.000 individuen. Daarbij moet men nog alle personen voegen die op de een of andere manier in de afgeleide diensten en activiteiten hun inkomen verdienden, om de impact van deze sociale en economische verandering op de ideologische en politieke verhoudingen in te schatten.

De pro-Jeltsin aanhang was dus geconcentreerd in de meer dynamische sectoren van de economie en de samenleving. De anti-Jeltsin aanhang moest dit aanvaarden op straffe van verwezen te worden naar de marginaliteit. Vandaar dat Zjoeganov zich alle moeite getroostte om "modern" over te komen en zich verzoende met de privatiseringen en het parle-

mentarisme. Hij moest zich wel distantiëren van een bolsjewik als Viktor Anpilov die in zijn electorale coalitie de opstand predikte en zelfs de oude Sovjet-Unie wilde herstellen.

De oligarchen

Reeds op het einde van het Gorbatsjov tijdperk, toen informele privatiseringen aan de orde van de dag waren, werd de basis gelegd voor een nieuwe bourgeoisie. In de Westerse pers werd evenwel gedaan alsof de oude managers van staatsbedrijven door middel van een machtsgreep zich hadden opgeworpen tot een nieuwe heersende klasse. We zullen zien dat dit niet het geval is geweest, maar dat er zich al snel een financiële oligarchie van nieuwe ondernemers zou vormen die daarna alle touwtjes in handen kreeg.

Uiteraard, managers hadden reeds door informele privatiseringen stukken van de staatsbedrijven in handen gekregen. Het betrof hier wel degelijk diefstal. Maar dat wilde men stoppen. In november 1991 benoemde Jeltsin daarom de toen 36-jarige Anatoly Tsjoebais, een econoom en professor uit Leningrad, tot zijn minister van Privatiseringen. Tsjoebais had intussen al zijn "sporen" verdiend in de stad Leningrad als rechterhand van de toenmalige burgemeester Anatoly Sobsjak⁶. Hij werkte daarna in Moskou nauw samen met een groep van Amerikaanse Harvard studenten onder leiding van Jeffrey Sachs⁷ en met de steun van USAID. Om de illegale privatiseringen te stoppen werkte men aan een systeem om een soort "volkskapitalisme" ingang te doen vinden. Tsjoebais verzette zich tegen het voorstel om alle winkels en bedrijven aan de werknemers te schenken, dit onder verwijzing naar een mogelijke "joegoslavisering" van de economische verhoudingen⁸. In plaats daarvan kwam een "voucher privatisering", waarbij alle burgers een voucher kregen waarmee ze aandelen zouden kunnen kopen in te privatiseren bedrijven⁹. Dit leidde tot een grote zwendel in vouchers door malafide opkopers en bedrijfsleiders (insiders) die de hulp van politici en bureaucraten verwierven¹⁰.

Uit deze nieuwe klasse van oplichters kwam een groep van super-rijken bovendrijven. Zij noemden zichzelf de "oligarchen". Ze kwamen uiteraard uit de oude nomenklatura of hadden ooit familieleden op hoge politieke functies gehad, maar ze verschilden van hun familieleden doordat ze gebroken hadden met het oude netwerk van de nomenklaturisten. Vladimir

Potanin van de Oneximbank is wel de zoon van een hoge Sovjet-ambtenaar bij het Ministerie van Buitenlandse Handel, doch zijn opkomst staat los van die connectie. Mikhail Khodorovsky van Menatep of Boris Berezovsky van LogoVAZ hebben zich via kapitalistische mechanismen kunnen opwerpen als tycoons. Rond hun financiële groepen is tevens een web van televisie- en radiostations, kranten en weekbladen gewoven. Zij zijn het die de herverkiezing van Jeltsin in 1996 hebben georganiseerd en gefinancierd. Het loon dat zij daarvoor gekregen hebben is een vrije toegang tot het machtscentrum in het Kremlin en het opkopen tegen afbraakprijzen van de beste delen van het industriële erfgoed. Uiteraard ging dat gepaard met onderlinge rivaliteiten en ruzies welke weldra bekend werden als de “bankiersoorlog”.

Nadat het systeem van de vouchers was uitgewerkt wilde men de privatisering van de staatsbedrijven alleen nog maar via openbare verkoop van aandelen laten gebeuren. Een nieuw systeem van roef en oplichting werd in werking gezet. Dit systeem werd “insider trading” genoemd, maar nam veel meer het karakter aan van een “traffic d’influence”. Via onduidelijke procedures en overeenkomsten konden steeds dezelfde oligarchen de beste bedrijven wegkapen voor een prikje. De connectie lag bij de Russische regering die angstig op zoek was naar financiële middelen om de staatsuitgaven te financieren. In eerste instantie had de regering de Centrale Bank van Rusland de opdracht gegeven om het financieringstekort monetair te financieren, d.w.z. gewoon biljetten drukken om de tekorten te dekken. Resultaat was een inflatoire ontsporing. Toen het aanmaken van nieuwe bankbiljetten werd gestopt moest de staat door middel van staatsleningen het tekort zien te financieren. Dat kon enkel lukken door een hoge interest te betalen aan de intekenaars en de koers van de roebel te stabiliseren met de hulp van het IMF. Intekenaars op de kortlopende staatsleningen werden de nieuwe Russische banken die weldra op een berg liquiditeiten zaten (deposito’s van o.a. de staat en van buitenlandse banken). Om het financieringstekort binnen de perken te houden ging de regering over tot het verkopen tegen cash van staatsparticipaties. Het volume van de staatsschuld wilde de regering verminderen door ook de staatsobligaties als betaalmiddel voor de te koop aangeboden staatsparticipaties te

accepteren. Dat heette “aandelen ruilen voor schuldpapier”.

Dat had zo zijn voordelen. Zo hoefde de staat immers de opgenomen leningen niet af te lossen. Voor de bankiers was deze constructie ongemeen voordelig, want eerst verdienden ze dik aan de hoge opbrengsten op het kortlopend papier en daarna konden zij zich als grote onderhandelaars aandienen bij de inkoop van aandelen in de staatsbedrijven. Deze constructie waarbij de staatsobligaties (GKO’s en OFZs)¹¹ werden geruild voor aandelen was het geesteskind van Anatoly Tsjoebais, die toen nog de stafchef van Jeltsin in het Kremlin was.

De oligarchen hadden zich aanvankelijk vooral beperkt tot de lucratieve handelsactiviteiten toen de planeconomie werd losgelaten. Zo moesten bedrijven voortaan hun producten op de markt zien te verkopen in plaats van ze te leveren aan de staat. Groothandelaars doken op die vooral “schaarse” producten zoals auto’s inkochten. De autohandel maakte bij voorbeeld Berezovsky’s LogoVAZ rijk. Hij kocht de Russische Lada’s (in Rusland *Zhiguli* geheten) aanvankelijk spotgoedkoop aan bij de fabriek in Togliattigrad en verkocht ze met een stevige winst in Moskou. Hij schoot tevens de concurrerende kleine autohandelaren overhoop¹². Van Jeltsin kreeg hij daarna de belastingvrije import van nieuwe buitenlandse auto’s toegespeeld.

De opkomende klasse van handelaren verlegde haar activiteiten ook naar de financiële sector (valuta wisselen, geld lenen). De geldwisselkantoren schoten als paddestoelen uit de grond. Het bezit van een uithangbord werd een goudmijn om geld wit te wassen. De nieuwe banken legden contacten met de buitenlandse financiële instellingen¹³ en groeiden daardoor als kool.

De inflatie was na het stilleggen van de roebelpers gestopt. Men had de indruk dat de roebel een normale munt zou worden. Doch in oktober 1994 klapte de kunstmatig opgehouden koers van de roebel in elkaar. Men mocht aannemen dat de Russische banken zelf tegen de roebel hadden gespeculeerd. Na een forse winst genomen te hebben konden de banken de regering bewegen tot het aanscherpen van het monetaristisch beleid aangevuld met een terugdringen van het financieringstekort. Dat laatste werd slechts bereikt door de ambtenarensalarissen en de pensioenen veel te laat uit te betalen. Maar dit monetarisme zou de Russische economie al snel naar een ongehoorde crisis voeren.

Door het gevoerde monetaire beleid konden de bedrijven geen krediet meer aanboren, de leveranciers betalen en de lonen uitbetalen. Het resultaat was een massale verpaupering van grote delen van de bevolking. De koopkracht daalde drastisch en deed een afzetcrisis in de sector van de dagelijkse consumptiegoederen ontstaan. De bedrijven schakelden massaal over op ruilhandel ("barter"). Lonen werden voortaan in natura uitbetaald. Bonnen werden uitgeven om in de winkels eten te kunnen kopen.

Om de acute financieringstekorten op te vangen werd steeds meer kortlopend schatkistpapier (GKO's) met een hoge discount uitgegeven. De banken kochten dat papier aan door in het buitenland geleende goedkope dollars in roebels om te zetten. Omdat het schatkistpapier liquiditeiten aanzoog, had de uitgifte ervan nauwelijks consequenties voor de geldhoeveelheid in omloop. In feite danste de regering op een vulkaan die elk ogenblik tot uitbarsting kon komen. Er zou een moment komen dat deze windhandel zou instorten en wel op het moment dat de buitenlandse banken hun dollars zouden teruggeisen of geen nieuwe leningen meer zouden verstrekken. Dat moment kwam eind 1997 akelig naderbij toen de Russische rente als gevolg van het monetaristische beleid (o ironie!) begon te dalen tot een niveau waarop het niet meer lonend was om nog dollars om te wisselen in roebels voor de aankoop van GKO's¹⁴.

Wat evenwel niet was gedaald, dat was de totale staatsschuld. Naar schatting bedroeg de buitenlandse schuld 120 miljard dollar en de binnenlandse schuld tussen de 60 en 80 miljard dollar. De buitenlandse schuld was hoofdzakelijk geërfd van de oude USSR. Jaarlijks moest Rusland nu rond de 10 miljard dollar aan rente betalen op de buitenlandse schuld. Dat maakte de buitenlandse geldschieters kopschuw. Doordat de staat steeds meer had geleend, schatte men de "debt service" in 1999 reeds op meer dan 17 miljard dollar per jaar. Die verplichtingen zou Rusland niet kunnen nakomen tenzij de olieprijs stabiel zouden blijven of indien men er alsnog zou in slagen om steeds meer aandelen van staatsbedrijven tegen echte dollars van de hand te doen. Wat dat laatste betreft was men afhankelijk van buitenlandse investeerders die op die aandelen zouden afkomen. Zo lang de internationale aandelenbeursen steeds hogere koersen afikten, was er niets aan de hand. Maar

wat indien de koersen zouden dalen? Dan zou de beurs in Moskou onvermijdelijk een zware klap krijgen en zou de regering haar privatiseringsprogramma moeten opschorten.

De gevreesde klap kwam, hoewel niet onaangekondigd, in de zomer van 1998 toen de Aziatische crisis zich over de toendra naar Moskou verplaatste en daarna de Westerse beurzen nog enkele kwade weken zou reserveren.

Dat aan de "boom" in Russische aandelen en schatkistpapier een einde moest komen, was begin 1998 te merken aan het feit dat de olieprijs op de internationale markten bleven dalen en de buitenlandse oliemaatschappijen twijfelden aan de opportuniteit om nog verder te investeren in Russische olie- en gasmaatschappijen. De aandelen van deze te privatiseren firma's bleven dan ook vanaf maart 1998 onverkocht. De kredietwaardigheid van de Russische staat kreeg hierdoor een klap. Daardoor kon de staat geen GKO's met een normale rentevoet meer plaatsen. Dat deed de roebelkoers geen goed. Om de roebel te steunen werd in juli 1998 de rente fors verhoogd, doch dat bracht de schatkist nog meer in moeilijkheden. Toen werd al geschat dat 34 procent van de staatsinkomsten gebruikt werden voor de financiering van de leningen¹. Het optrekken van de rentestand zou het faillissement van de staat veroorzaken. Alleen een nieuwe kredietlijn van het IMF kon Jeltsin nog redden. Maar omdat ook het IMF krap bij kas zat als gevolg van de Aziatische crisis en Westerse banken al hun geld wilden terughalen uit Rusland, stond Jeltsin ineens met de rug tegen de muur. Het liedje was uit.

Jeltsin had reeds in het begin van 1998 het gerucht opgevangen dat er zwaar weer op komst was. Daarom reageerde hij al in maart 1998, nog ruim voordat de roebel echt in gevaar was, met het verrassende ontslag van premier Tsjernomyrdin en de benoeming van de jonge en onervaren Sergey Kiriyenko tot diens opvolger. Het plan van Kiriyenko om het begrotingstekort ditmaal af te dekken door een verhoogde en versnelde belastinginning ten laste van de energiebedrijven en alle andere verdieners van harde valuta mislukte. De crash van de roebel was onvermijdelijk. Kiriyenko moest de roebel loslaten en op 17 augustus 1998 hierdoor een moratorium over de staatsleningen afkondigen. Dat betekende de val van Kiriyenko. Jeltsin probeerde daarna door het terugroepen van Tsjernomyrdin de situatie nog te redden, maar

dat lukte niet. Ditmaal kon de Doema Jeltsin in het nauw drijven. De Doema verwierp de kandidatuur van Tsjernomyrdin. Afdreigen lukte ook al niet meer. Het gevolg was dat de Doema Jeltsin tot een virtuele troonsafstand dwong en minister van Buitenlandse Zaken Yevgenyi Primakov tot premier koos. Een andere klassencoalitie kwam nu aan de macht. Jeltsin mocht in het Kremlin blijven zitten als grote invalide, maar de regeringsmacht verschoof naar de Doema. Dat betekende het einde van de heerschappij van de oligarchen die inmiddels met hun vluchtkapitaal al richting Cyprus waren vertrokken¹⁵.

De financiële imperia

In de herfst van 1996 verklaarde Boris Berezovsky in een interview dat hij zes mede-tycoons of oligarchen had die de Russische economie domineerden. Deze Grote Zeven zijn als gevolg van de recente beurs- en roebelcrisis uitgeteld. Hun kredietlijnen zijn afgesneden en hun banken virtueel failliet verklaard. Hun politico-financiële macht is daardoor verlamd. Hier volgt dan een lijstje van de zeven failliete imperia:

1. De *Alfa Bank* wordt geleid door voorzitter Mikhail Fridman en afgevaardigde beheerder Pyotr Aven, een voormalige minister van buitenlandse economische zaken van de Russische Federatie. Deze bank kwam voort uit een handelsmaatschappij opgericht in 1987 door wetenschappers van het Moskouse Staal en Legeringen Instituut. Daarna gingen deze *yuppies* of Nieuwe Russen in de buitenlandse handel. Als hun politieke beschermheren noteerde men de neo-liberale hervormers Yegor Gaidar en Anatoly Tsjoebais. De Alfa Bank kreeg het beheer over fondsen van de Russische Douane in handen. De Alfa Group zelf beheert enorme belangen in de oliesector (*Tyumen Oil*), de handel (*Alfa Eco Trading*), in de chemische en farmaceutische nijverheid, de voedingsindustrie, glasblazerijen, elektriciteitscentrales, de bouw- en cementnijverheid (in totaal acht firma's).

2. De *Inkcombank* wordt geleid door voorzitter Vladimir Vinogradov, een vroegere econoom van de Promstroybank Rossiya. De Inkcombank is voortgekomen uit een initiatief van de Komsomol toen de jeugdorganisatie bouwactiviteiten wilde financieren. De econoom Leonid Abalkin

was in 1989 één van de oprichters van de instelling. De bank beschikte over deposito's van de Russische Douane en specialiseerde zich in financiële transacties met China. In begin 1998 bezat de Inkcombank 68 regionale filialen. Het gerucht liep dat de Inkcombank de financier was van de presidentscampagne van generaal Alexandr Lebed in 1996. De Inkcombank bezit Inkom Capital, Samara Aluminium, Babyev (voedingsbedrijf), Magnitogorsk Staal, Mostas Pipe, Sokol (luchtvaart) en controleert zowat 15 procent van de Russische confectiemarkt.

3. *LogoVAZ* werd in 1989 gesticht door Boris Berezovsky. LogoVAZ begon als de eerste kapitalistische autodealer van de USSR. Berezovsky is een wiskundige die van de Academie van Wetenschappen kwam. Berezovsky, zelf van joodse afkomst, steunde ook de anti-semiet Sergey Kurginyan. Hij is zeer nauw verbonden met Jeltsins dochter Tatyana Dyachenko. De groep LogoVAZ omvat de Obedinionny Bank, de Oil Finance Company, Sibneft (oliefirma) en Aeroflot. Berezovsky bezit 8 procent van ORT televisie, maar zijn invloed op deze zender is aanzienlijk daar een aantal ORT-figuren eveneens in de top van LogoVAZ zitten. LogoVAZ bezit controlerende participaties de vele kranten en weekbladen. Nadat in 1994 een mislukte aanslag op zijn leven was gepleegd, verwierf Berezovsky de Israëlische nationaliteit. Inmiddels sloot Berezovsky vrede met twee andere oligarchen, nl. Smolensky van SBS-Agro en Gusinsky van de Most Bank. Berezovsky en Gusinsky delen hun antipathie voor Anatoly Tsjoebais. Berezovsky is een uitgesproken vertegenwoordiger van de *comprador* bourgeoisie in Rusland¹⁶. Deze media-tycoon¹⁷ orkestreerde in 1997 een media-campagne tegen zijn grote vijand Anatoly Tsjoebais. Deze laatste moest toen als vice-premier uit die functie ontslag nemen.

4. De *Menatep* wordt geleid door stichter Mikhail Khodorkovsky en door Aleksandr Zurabov. Menatep is een creatie geweest van de CPSU. Midden jaren 1980 besloot de Partij om onder supervisie van Yegor Ligachev technologische centra uit te bouwen om de vernieuwing van het productieapparaat te stimuleren. Deze centra mochten belastingvrij computers invoeren. In 1987 begon student Khodorkhovskiy als Komsomol verantwoordelijke met de computerwinkel Menatep (een acronym) in de stad Frun-

ze. De handel leverde fabelachtige winsten op. In 1989 kreeg Menatep de toestemming van de regering om wisselactiviteiten op te zetten. In 1991 werd Menatep een bank. Evenals de meeste grote banken kon ook Menatep overheidsliquiditeiten in deposito nemen. Menatep plaatste zich aan het hoofd van diverse federale programma's, o.a. het schoonmaken van Chernobyl en het financieren van een suikerakkoord met Cuba. De bank werd ook betrokken in het schandaal met het wederopbouwprogramma voor Tsjetsjenië. In 1996 was Menatep de grootste bezitter van Russische staatsobligaties en nam kassiersfuncties waar voor regionale overheden. Onder de beschermheren van Menatep telt men Viktor Tsjernomyrdin en Anatoly Tsjoebais. Maar Menatep had ook goede contacten in conservatieve kringen met o.a. Oleg Soskovets, Aleksandr Korzhakov, Yuri Shafranik en Ruslan Khasbulatov. In de media verschenen berichten dat ook Vladimir Zhirinovskiy tot de gunstelingen behoorde. Menatep is trouwens een industriële gigant met een controlerende invloed op Alliance-Menatep Investment Bank, SKB Samara Bank, Menatep Trading Company, Menatep Impex, Yukos (olie), Koloss (voeding), Avisma (titanium en magnesium), Apatit (meststoffen), Orenburg (koper), Syktyvkar (hout), Ust-Ilimsk (papier en pulp), Ruskii Tekstil en met een minderheidsbelang in *Independent Media* dat in het Engels verschijnende bladen uitgeeft.

5. De *Most Bank* wordt geleid door de stichter Vladimir Gusinsky en Boris Khait. Gusinsky is een voormalig theaterdirecteur die in die functie ooit in het midden van de jaren tachtig kantoorbehoefte was begonnen te verkopen. Daarna stichtte hij Infeks, een adviesbureau voor grondspeculanten in het centrum van Moskou. *Most Bank* werd opgericht in 1989 om deze activiteiten te financieren. Het gerucht liep dat *Most Bank* ook goud afkomstig van de Communistische Partij zou hebben verhandeld. Doch het grote geld verdiende *Most Bank* als kassier van de Stad Moskou en als makelaar in onroerend goed. Daarbij kwamen ook nog de internationale transacties bij verkoop van kantoren aan buitenlandse bedrijven. *Most Bank* was gedurende enige tijd de bankier van de wapenexporteur Rosvooruzhnenie en verschillende regionale overheden. Conflicten bleven niet uit met rivaliserende groepen en mafi'a's. In December 1995 plegden de veiligheidstroepen van Alek-

sandr Korzhakov een overval op het hoofdkwartier van *Most Bank* in Moskou, dit blijktbaar om een breuk tussen de Moskouse burgemeester Yuri Luzhkov en de bank te provoceren. Dat laatste gebeurde daarna, waardoor de winstgevendheid van de *Most Bank* werd aangetast. *Most Bank* ondersteunde neo-liberale politici als Yegor Gaidar en Grigory Yavlinsky, maar had ook een flirt met Lebed gehad. *Most Bank* is de spin in het web van de *Most Group* die vooral financiële instellingen groepeerde, zoals *Most Investment*, *Most Development* en *Most Engineering*. In 1997 werd de media groep *NTV-Holding* opgericht. Eens werden de media van *Most* door de liberale intellectuelen de hemel in geprezen omwille van hun onafhankelijkheid. Te denken geeft ook dat de *Most Bank* zo een 1.000 para-militairen in dienst heeft als veiligheidsagenten. Daarvan was een deel actief aan de zijde van Jeltsins troepen bij de bestorming van het Witte Huis in 1993. De vroegere KGB generaal Filipp Bobkov leidt een met de *Most Bank* verbonden geheime dienst.

6. *Oneximbank* wordt geleid door Vladimir Potanin, de vroegere eerste vice-premier van de Russische Federatie. Potanin stichtte op het einde van het Sovjet-tijdperk de *International Company for Finance and Investment (MFK)*¹⁸. Klanten van de vroegere Sovjet-bank *Vneshekonombank* en de Sovjet-handelsondernemingen sloten aan. In 1993 volgde de grote doorbraak. De *Oneximbank* bundelde de activiteiten van 30 staats- en privé handelsfirma's en financierde de export en import van vis, brood, technologische producten, wapens, verzekeringen, boeken, machines, etc. Minister van Financiën Boris Fyodorov was de grote weldoener van de *Oneximbank* door in 1993 de bank een sleutelrol toe te bedelen als betaalmeester van de staat. De stad Moskou kende aan *Oneximbank* de financiële dienstverlening voor de buitenlandse economische betrekkingen toe. De *Oneximbank* kon speculatieve winsten boeken op deze valuta-rekeningen. Ook hier weer duikt de persoon van Anatoly Tsjoebais op als politieke beschermheer. De groep rond *Oneximbank* telt ongeveer 30 bedrijven met een totaal kapitaal van 38 miljard dollar en een omzet van 16 miljard dollar in 1996, wat neerkomt op ongeveer 10 procent van Ruslands BNP. De groep omvat meer dan 30 bedrijven met o.a. *MFK*, *Balt-Onexim* (St. Sint-Petersburg), *Renaissance*

Capital, Norilsk Nickel, ZIL (autofabriek in Moskou), North West River Shipping, Kuznetsk Aluminium, Oktyabrskaya (spoorwegen), Svyazinvest (telefonie), Sidanko (olie), Novolipetsk (optische apparaten), Perm (luchtvaart), Motors, de ijshockey en basketball ploegen van het Leger. In de sector van de media controleert de groep de veelgelezen *Komsomolskaya Pravda*, de *Russky Telegraf*, de *Izvestiya* en *Ekspert*. Velen zagen in Oneximbank de invloedrijkste financiële instelling van het land. De Oneximbank lag ook aan de basis van de strategie om staatsleningen om te zetten in aandelen van bedrijven. Ze financierde in belangrijke mate Jeltsins herverkiezing. In de zomer van 1997 leidde de Oneximbank een consortium dat 25 procent van het kapitaal van Svyazinvest verwierf. Dit was de grootste aandelentransactie ooit in Rusland afgesloten. Maar onmiddellijk brak er een heftige strijd uit onder leiding van de verliezers. Berezovsky en Gusinsky meenden dat de veiling van de aandelen vervalst was¹⁹.

7. Aleksandr Smolensky leidt de *SBS-Agro*, de vroegere Stolichny Bank. Hij was tussen 1987 en 1989 het hoofd van de Moskva-3 cooperatie. SBS-Agro gold als een opposant van Tsjoebais en als een woordvoerder van de meer behoudende krachten. Immers, de bank had bevoorrechte contacten met de regionale overheden in Zuid-Rusland, de Oerals (Sverdlovsk Oblast) en West-Siberië. In 1997 nam Stolichny de Agroprombank (een bank die kredieten verstrekke aan de agrarische bedrijven) over waardoor de SBS-Agro ontstond. SBS-Agro bezit de Finance Oil Company. Behalve een participatie in ORT televisie, bezit SBS-Agro slechts een beperkt aantal bladen (*Stolitsa*, een magazine, *Kommersant Weekly*, *Kommersant Daily*, *Dengi*, een beurskrant, en de ontspanningsbladen *Domovoi* en *Avtopilot*). Smolensky is een handige manipulator. Ook verwierf hij de Oostenrijkse nationaliteit en zijn familie woont reeds geruime tijd in Wenen. Persberichten in 1995 onthulden dat hij in zijn nieuw vaderland illegale financiële transacties pleegde. SBS-Agro manipuleerde als veilingmeester de overname van Sibneft in mei 1995 ten nadele van Oneximbank.

De financiële crisis die in de zomer van 1998 de grote banken volledig verlamde, bracht de oligarchen ten val. Eind augustus 1998 konden de grote banken niet meer aan hun verplichtin-

gen jegens het publiek voldoen. Tenslotte moesten ze allemaal hun deuren sluiten. Het hele betaalverkeer stortte in. Rusland keerde terug naar het tijdperk van de betaling in cash. Inmiddels had de regering al een moratorium op de staatsleningen afgekondigd. De oligarchen werden nu door paniek bevangen. Op 25 augustus 1998 verklaarden de leiders van de Oneximbank, de Menatep Bank en de Most Bank dat zij een gezamenlijke holding company wilden oprichten en daarin elk 51 procent van hun kapitaal in onderbrengen. Op 27 augustus kwam het sensationele bericht dat de National Reserve Bank, de Inkombank, de Avtobank, de Mezhkombank en de Alfa Bank zich wilden verenigen. De Moskouse burgemeester Yuri Luzhkov riep de tien grootste Moskouse banken op hun middelen samen te voegen om de crisis te bezweren. Het mocht allemaal niet baten. De buitenlandse geldschietters van de oligarchen wilden hun geld terug.

Inmiddels bleef de koers van de roebel ten aanzien van de dollar dalen. De leiders van de G-7 keken machteloos toe. In september 1998 werden de Londense rekeningen van een aantal Russische banken (o.a. van de SBS-Agro, Inkombank en Oneximbank) bevroren. Het ging hier om de terugbetaling vele tientallen miljoenen dollars geleend op de korte termijn (3 maanden). Er werden pogingen aangekondigd om de Russische banken vlot te trekken door de bevroren GKO's en de OFZ's te herstructureren. Tot de grote belanghebbenden in het Westen behoorden de Deutsche Bank, CS First Boston, Merrill Lynch, Crédit Lyonnais, Chase Manhattan en Lehman Bros die allemaal aan de Russische banken hadden geleend.

Het politieke systeem

Berichten over de corrupte Russische samenleving en staat bereiken sinds vele jaren de media. De Doema poogt de laatste jaren de staatsuitgaven te controleren om vooral de oplichting tegen te gaan. Over 1995 en 1996 meldde de Rekenkamer dat de regering geen enkele regel ten aanzien van het besteden van staatsgelden had gerespecteerd! Goud werd verkocht zonder de toestemming van de Doema en op die verkoop werden door staatsdiensten illegale commissies ingehouden. De verkoop van aandelen in Norilsk Nickel in juli 1997 aan de Oneximbank van Potanin werd door de Rekenkamer illegaal genoemd. De 3 miljard dollar

bestemd voor de heropbouw van Tsjetsjenië waren op 150 miljoen dollar na zo niet spoorloos, dan toch nooit ter plekke gearriveerd. Dat zijn maar enkele voorbeelden.

Er is ook de alomtegenwoordige georganiseerde misdaad. Het aantal bendes wordt op 8.000 geschat, waarvan er 300 internationaal vertakt zijn. Het ministerie van Binnenlandse Zaken (MVD) schat dat 40 procent van het bedrijfsleven, 60 procent van de staatsbedrijven en meer dan de helft van de banken door de georganiseerde misdaad worden geleid. Andere bronnen gewagen dan weer over het feit dat 50 tot 80 procent van de winkels, hotels en dienstverlenende bedrijven in Moskou in handen zijn van de mafia. De meeste bedrijven betalen nauwelijks belasting maar dragen wel in de regel 30 procent van de bedrijfswinsten aan de mafia af. Vele bendes stammen nog uit de Sovjet-periode (*vory v zakone*). De nieuwe mafiosi hebben vaak een gemeenschappelijke achtergrond of ervaring en dat maakt de netwerken hecht (ex-leden van een sportclub, Afghanistan-veteranen, ex-collega's uit de partij, een instituut, etc.). Deze criminele groepen duiken ook op in het staatsapparaat, vooral daar waar geld verdiend wordt.

Recent onderzoek wees ook uit dat de nieuwe Russische elite vooral afkomstig uit de tweede garnituur van de oude nomenklatura. De leidende figuren uit de klasse der Nieuwe Russen heeft als gemeenschappelijke achtergrond een opleiding of functie aan één van de vele academische instellingen van de ex-USSR. Sommigen werkten vroeger in de Komsomol of andere politieke organen waar ze illegaal bezittingen konden "privatiseren" (stelen).

In de plaats van een egalitaire maatschappij ontstond een maatschappelijke tweedeling. Zo een 1 à 2 miljoen "nieuwe Russen" die meer dan 2.000 dollar per maand verdienen, voeren de toon aan en dan zijn er nog eens 5 à 10 miljoen mensen die zich met 500 dollar per maand "rijk" kunnen wanen. Tot de nieuwe middenklasse rekent men ook de circa 1 miljoen kleine ondernemers en winkeliers. Daartegenover staan 80 miljoen arme loontrekkers met gemiddeld 50 dollar aan maandinkomen.

De politieke leiders hebben al die tijd slechts lippendienst beleden aan hun belofte om de sociale omstandigheden van de massa te verbeteren. Nog altijd worden de lonen niet op tijd betaald. Mijnerkers staken om hun ongenoegen daarover te laten blijken. Inmiddels is de

gezondheidszorg en het onderwijs in elkaar gestort. Vele huizen zijn geprivatiseerd, maar de bewoners hebben geen geld voor het onderhoud.

In een rapport door de Internationale Arbeidsorganisatie opgesteld in 1996 werd dan ook niet zonder reden beweerd dat de levensstandaard van de Russische bevolking zo sterk gedaald was, dat dit zonder precedent was in de geschiedenis van enig ander geïndustrialiseerd land. De totale kapitaalvlucht werd in 1996 al geschat tussen 61 miljard dollar (*The Economist Research Unit*) en 89 miljard dollar (Wereldbank). De Deutsche Morgan Grenfell schatte in 1996 de jaarlijkse kapitaalvlucht op 22 miljard dollar of 5 procent van het BNP. Kapitaal dat naar Rusland vloeiende was vooral speculatief. Rusland trok in het "topjaar" 1996 voor slechts 6 miljard dollar aan directe buitenlandse investeringen aan. In 1996 werd slechts 30 procent van de lonen op tijd uitbetaald en 39 procent zelfs helemaal niet. De slachtoffers waren vooral de arbeiders in de afgelegen gebieden.

Het hele Russische machtsapparaat wordt door deze crisis aangevreten. De smadelijke nederlaag van de Russische troepen in Tsjetsjenië is niet anders te verklaren dan door de economische crisis. Maarschalk Igor Sergejev rapporteerde in november 1998 aan premier Primakov dat de meeste eenheden er niet in slaagden om hun manschappen nog te voeden. In 1998 werd slechts een derde van het beloofde budget uitgekeerd²⁰. In 1997 werd bekend dat 61 procent van de officieren leed onder financiële problemen en dat 29 procent in armoede leefde. Bij gebrek aan middelen zal weldra een Russische luchtmacht zonder vliegtuigen en een Russische vloot zonder schepen overblijven, stelde in februari 1997 Yuri Baturin, de secretaris van de Defensie Raad.

Wat voor het leger geldt, geldt mutatis mutandis ook voor het wetenschappelijk apparaat. Wetenschappers leven in even barre voorwaarden als alle andere Russen afhankelijk van het staatsapparaat. Al bijna tien jaar is er een grote uittocht van wetenschappers gaande. Wie in het buitenland een (tijdelijke) baan heeft kunnen bemachtigen of een fonds aanboren, is inmiddels vertrokken. Het resultaat daarvan is dat de eens zo geroemde Russische wetenschappelijke instellingen en laboratoria inmiddels ontdaan zijn van hun substantie.

Wat de meeste waarnemers tegelijk verontrust en verbaast is de schijnbare gelatenheid waarmee de grote massa deze catastrofale veranderingen heeft ondergaan. Behalve dan de nogal simplistische verwijzing naar de "volksaard", zijn er maar enkele steekhoudende argumenten te bedenken. Een eerste belangrijke factor is van puur historische aard. Het huidige Rusland is van slechts recente constructie, met een sociale structuur die vooral na 1945 is geschapen. Deze samenleving heeft haar agrarische wortels nog niet uitgerooid. Dat kan de sociale passiviteit verklaren. Maar er is nog een tweede verklaring. De val van het communisme betekende ook de ineenstorting van een politiek-ideologische werkelijkheid die verbonden was met de status van een grote mogendheid. Dat maakte de aanvaarding van de nieuwe werkelijkheid zo moeilijk hanteerbaar. De nationalistisch-populistische ideologie die de plaats innam van het marxisme-leninisme kon geen surrogaat bieden voor de verloren positie van grootmacht.

Tenslotte is er dan nog een derde factor die de passiviteit verklaart. Door de opkomst van een nieuwe klasse van "winners" werd de overgrote massa van de bevolking gedegradeerd tot een oude klasse van "losers". Het effect hiervan was dat de "losers" hun zelfvertrouwen al hadden verloren alvorens ze opstandig konden worden.

Er is ook de wonderbaarlijke terugkeer van de CPRF. In de meeste commentaren wordt gewezen op het feit dat deze partij de "losers" vertegenwoordigt en moeite heeft om zich een modern profiel aan te meten. Daar staat tegenover dat de CPRF een belangrijke parlementaire rol is gaan spelen en de invloed van populistisch rechts heeft weten te marginaliseren. Van de andere kant heeft de CPRF aan haar rechterflank een aantal nationaal-bolsjewistische groepen en partijen verzameld waardoor de anti-semitische²¹ propaganda en fascistische slogans tot in het eigen huis galmen²². De CPRF wijst elk avonturisme af. Ze wil de parlementaire instellingen versterken, de criminaliteit indammen en de diefstal van staatseigendom stoppen. Ze is nu met enkele ministers aanwezig in de regering Primakov waardoor ze tot het nieuwe blok van de macht is gaan behoren.

In vele commentaren wordt ook nog gewezen op het ontbreken van een zogenaamde "civil society" om de politieke en sociale chaos van het moment te verklaren. Met deze vage term wordt de gewenste aanwezigheid van min of

meer spontane en los van de staat of het machtsapparaat opererende vrijwillige organisaties aangeduid. Onder het vorige regime bestonden wel vele "vrijwillige organisaties", maar die waren veelal door de staat opgericht of gecontroleerd. Vandaar dat de "civil society" in Rusland onderontwikkeld is gebleven.

Over het algemeen ontbeert de Russische samenleving voldoende drijfkrachten waarlangs het maatschappelijke ongenoegen tot een politieke kracht zou kunnen uitgroeien. De CPRF mag dan wel in een aantal regio's goed zijn ingeplant, ze heeft weinig mobiliserende kracht. Dat komt o.a. doordat ze met haar half miljoen leden vooral een passieve massa vertegenwoordigt. Rusland kent geen traditie van verkiezingen. De media zijn in belangrijke mate monopoliseerd door banken en tycoons en daardoor schaamteloos partijdig. Verkiezingen zijn steeds de uitgelezen kans voor populistische figuren om hun kans te wagen. De meeste politieke partijen zijn dan ook gebouwd rond een persoon, niet rond een programma.

Federalisme en regionalisme

Sinds het ontstaan van de USSR is Rusland opgedeeld in regionale administratieve instellingen. Rusland telt vandaag 89 "regio's", ofwel 52 oblasts (regio's of provincies), 6 kraïes (territoriale eenheden), 21 republieken en tenslotte 10 autonome okrugs (districten). Deze vreemde administratieve indeling moet men zien als een erfenis van zowel het tsarisme als van de bolsjewistische nationaliteitspolitiek. Na de Oktoberrevolutie hebben de bolsjewiki de tsaristische administratieve indeling grotendeels overgenomen. Maar omdat in Rusland ook vele vreemde volkeren leefden, moest men voor deze nationale minderheden een oplossing zoeken. Stalin volgde hierin de marxistische opvatting dat deze nationale minderheden een eigen territorium moesten hebben en een mate van zelfbestuur moesten genieten²³. Vandaar dat er binnen de Russische Federatie vandaag administratieve eenheden aanwezig zijn met verschillende politieke prerogatieven²⁴.

Het resultaat hiervan is dat deze nationale minderheden zich niet spontaan integreerden in de Russische natie. Zolang de USSR bestond was dat geen probleem. Nu wel. De "thuislanden" meenden al snel dat zij speciale rechten konden doen gelden. Omdat er geen Partij meer was om de lokale machthebbers te disciplineren,

ontstonden er automatisch conflicten met Moskou. Het gevolg was een administratieve chaos die zich weldra zou vertalen in conflicten.

De federale bureaucratie poogt uiteraard de regionale machthebbers onder controle te houden en hen bij de belangrijke beslissingen te betrekken. Dat lukt niet altijd, omdat sommige regionale leiders een sterke positie tegenover het centrum hebben verworven en die ook kunnen verzilveren. Maar omdat Moskou 75 van de 89 federale eenheden subsidieert in de vorm van subsidies of leningen, is er enige onderhandelingsmarge. Moskou beschikt dus ook over directe cliënten: de arme regio's. Doch deze laatste zijn uiteindelijk minder interessant als het erop aan komt om de staatskas te spekken. De 14 regionale overheden die geld in de centrale staatskas storten zijn daarom steeds het voorwerp van speciale zorg. Ze hebben hun zegje in de beslissingen. Ze wanen zich allicht machtiger dan ze zijn. Hun privileges bestaan vooral in het inhouden van een deel van de verplichte fiscale afdrachten aan het centrum. Militair staan ze uiteraard nergens. Alleen de zeer rijke provincies met grondstoffenvoorraden kunnen zich een eventuele confrontatie met Moskou permitteren of de federale wetten met voeten treden. Sakha, de Siberische regio met een monopolie over de winning van diamanten, verkeert in een dergelijke gunstige positie. Maar in Sakha wonen ook weer weinig mensen. Anders ligt het met de olierijke republiek Tatarstan die tegen de Oeral aan ligt en waarmee Moskou een verstandshuwelijk heeft moeten sluiten. De lokale machthebbers in Tatarstan hebben dan ook de herverkiezing van Jeltsin niet gedwasboomd.

De rol van deze lokale machthebbers mag niet onderschat worden. In periodes van economische crisis en het falen van de centrale overheid treden zij eigenmachtig op en kunnen zij besluiten om lokaal geld te drukken, kredieten in het buitenland op te nemen, de prijzen te controleren, de handel aan banden te leggen en te dreigen een onafhankelijke staat te zullen stichten.

De lokale machthebbers zijn ook in een concurrentieslag gewikkeld met de financieel-industriële groepen (FIGs) waarvan politici, banken, industriële firma's, veiligheidsdiensten en media deel uitmaken. In mei 1998 waren meer dan 80 van dergelijke FIGs bekend. Zij groepeeren 1.000 industriële firma's en meer dan 100 banken. De belangrijkste FIGs zijn die in de olie en gas industrie, met aan de top Gazprom, de

gasexploitant waarvan Tsjernomyrdin ooit directeur was. Gazprom levert een kwart van de staatsinkomsten in harde valuta, bezit een kwart van de wereldreserves aan aardgas, heeft een totale beurskapitalisatie van naar schatting 50 miljard dollar en controleert een uitgestrekt netwerk van pijpleidingen naar het buitenland. Gazprom domineert de Russische buitenlandse politiek. Als Tsjernomyrdin sprak als premier dan wist men nooit of hij dat ook in naam van Gazprom deed. In december 1997 redde Gazprom de Russische staat door bijna 2 miljard dollar aan belastingschulden te delgen, waardoor het IMF een krediet van 670 miljoen dollar vrijgaf. Gazprom geeft leverancierskrediet aan buitenlandse afnemers, zoals Oekraïne, Wit-Rusland en Moldavia. Gazprom is geduldig met het incasseren van geld van de Russische staat en de lokale overheden. Hoofd van Gazprom Rem Vykhirev sloot in oktober 1998 een belastingovereenkomst met de regering waardoor er wel voortaan belasting zal worden betaald over de inkomsten uit transacties in harde valuta maar niet over de niet-betaalde rekeningen van de binnenlandse consumenten. De gouverneurs van de regio's juichten meteen. Wit-Rusland, Oekraïne en Moldova, die op dit moment samen een schuld van 2 miljard dollar aan Gazprom hebben, beloofden in natura te betalen volgens het oude barter-principe²⁵.

Conclusies

Het is moeilijk te schetsen waarheen Rusland op de korte termijn zal evolueren. Zeker is dat het decennium van Jeltsin definitief tot het verleden behoort. Er zal op afzienbare termijn een nieuwe president worden verkozen die allicht op een blok van linksen en nationalisten zal steunen. Een regering van die signatuur is inmiddels al rond Primakov aan de macht. Rusland zal allicht naar een politiek regime van parlementaire signatuur evolueren. De tijd van de confrontatie tussen Kremlin en Doema zal dan tot het verleden behoren.

De economische en financiële crisis heeft inmiddels aangetoond dat in Rusland het roer om moet. Dat betekent dat de staat opnieuw een prominente rol zal moeten spelen om de investeringen op gang te trekken²⁶. Dat impliceert een terugkeer naar een politiek van importbeperkingen en het stimuleren van de binnenlandse productie en vraag²⁷. Alleen dan kan de totale ondergang van de industrie en de landbouw

worden afgewend. De heilloze ruiltransacties zullen moeten worden opgeheven door het weer pompen van liquiditeiten en kredieten in de economische kringloop. Lonen en pensioenen moeten weer (op tijd) worden betaald en de banken moeten onder strikte staatscontrole worden gesteld. Daarmee heeft de huidige regering Primakov al een aanvang gemaakt. Het IMF kijkt machteloos toe hoe haar monetaristische richtlijnen in de wind worden geslagen. Haar agenten in de regering en de Centrale Bank zijn inmiddels ontslagen²⁸. Buitenlandse banken zitten intussen met bevroren leningen en zullen zich moeten schikken in het onvermijdelijke: ofwel die slechte leningen afschrijven of ze omzetten in participaties in Russische bedrijven. Het scenario van de Mexicaanse crisis van 1982 kan dan weer afgestoft worden.

De macht van de oligarchen is inmiddels aan banden gelegd. Vertwijfeld zoeken ze toenaadering tot de nieuwe regering, omdat ze weten dat er weldra een president in het Kremlin zal zitten.

De herstructurering van de banksector is een hoofdstuk apart. De Russische regering wil dat zonder al te veel tussenkomst van het buitenland doen. De Centrale Bank van Rusland moet hierin een prominente rol spelen. De Centrale Bank onderhandelt nu met de buitenlandse schuldeisers over een herstructurering van de buitenlandse schuld. De nieuwe bankvoorzitter Viktor Gerashchenko moet een "debt service" van 17,5 miljard dollar in 1999 zien te regelen. Voorts moet de Centrale Bank de failliete Russische banken weer vlot trekken²⁹. Het gaat hier

ook om de sluiting van 720 banken ofwel een derde van alle Russische banken. Bij deze herstructurering zal de Sberbank, een filiaal van de Centrale Bank en een soort "spaarbank" gesticht in 1913, een centrale rol spelen. De Centrale Bank zal een aantal grote banken die virtueel failliet zijn, nationaliseren³⁰. De Centrale Bank zal schatkistpapier kopen om de staat van liquiditeiten te voorzien, maar zonder daardoor de inflatie aan te jagen. Dat zou kunnen indien de staat verder participaties in de olie- en gasector kan verkopen. Voorts zal de Centrale Bank rechtstreeks bij de goudmijnen goud aankopen ten einde reserves aan te leggen die men in het buitenland te gelde kan maken. Premier Primakov heeft ook al aangekondigd dat de exporteurs voortaan niet 50 maar wel 75 procent van hun exportinkomsten in valuta zullen moeten doorstorten naar de Centrale Bank en daarvoor roebels opnemen.

Een ander heikel punt is het weer op gang brengen van de buitenlandse investeringen. Die zijn hard nodig in vooral de olie- en gasector. Gazprom zit verlegen om vers kapitaal om de verouderde pijpleidingen en terminals te vernieuwen. Sinds de crisis is het volume van directe investeringen in de productieve sector ineengestort. Hoe men de buitenlandse kapitaalbezitters weer kan verleiden is onduidelijk. Of het zouden Westeuropese staatsbedrijven moeten zijn die hun bevoorrading in aardgas willen veilig stellen.

Op het politieke vlak noteren we een soort terugkeer van de nationalistische reflex en het afwijzen van het Westen. Hierover is al jaren

De federale begroting van Rusland (in % BBP)

	1993	1994	1995	1996	1997
<i>Volgens het ministerie van Financiën</i>					
Inkomsten	13,2	14,1	13,9	12,5	12,1
Uitgaven	20,1	24,0	16,9	15,8	15,3
Tekort	6,9	9,9	3,0	3,3	3,2
<i>Volgens het IMF</i>					
Inkomsten	13,0	11,9	12,0	12,8	10,9
Uitgaven	28,6	22,5	17,4	20,5	17,4
Tekort	15,6	10,6	5,3	7,8	6,5

Bron : M. Ellman in R. Scharrenborg, 'Financiële crisis in Rusland', in ESB, 31 juli 1998, blz. 580-584.

gespeculeerd, want in de Russische politieke cultuur is altijd een dikke laag nationalisme aanwezig geweest. Anti-westerse oprispingen gaan veelal gepaard met anti-semitisme en chauvinisme. Het probleem in deze is dat de huidige ellende het werk is geweest van politieke machthebbers, bankiers en technocraten die zich graag hielden in een waas van Westerse waarden en opzichtige Westerse praal ten toon spreiden. In de publieke opinie gaan zij door voor lieden die Rusland aan het Westen verkwanselden, met de CIA samenwerkten³¹, pronkten met hun contacten in het Westen en zich daar lieten fêteren. Ze hebben de bevolking wijsgemaakt dat door hun activiteiten weldra de grote massa zich eveneens zou kunnen wenten in luxe. Ze hebben nu hun geloofwaardigheid verloren. Ze bezitten nog wel hun media, maar zullen zich gedeisd moeten houden, omdat hun banken deze media niet meer kunstmatig in leven kunnen houden en dus meer staatsinvloed op de radio en TV zenders zullen moeten vrezen.

In de wetenschappelijke literatuur wordt de huidige toestand in Rusland vergeleken met die van de Weimar Republiek toen de financiële en economische toestand ook zo labiel was, terwijl een fascistische onderstroming opkwam die het parlementarisme zou overvleugelen. Anderen wijzen weer op een soort “verlatijnsamerikanisering” van Rusland, met de dreiging van een rechtse staatsgreep. Nog anderen zien in het huidige Rusland met zijn grote sociale en economische tegenstellingen een instabiele factor die het Europese continent zal destabiliseren. Voorts zouden de oligarchen veel gelijkenis vertonen met de Amerikaanse kapitalistische magnaten van het type Rockefeller, Morgan of Vanderbilt die rond 1900 de economie in hun greep hielden. Rusland zou zich door een anti-monopolie wetgeving en een versterking van de sociale sector uit die crisis moeten zien te werken. Anderen beweren weer dat het ontstaan van een brede stedelijke middenklasse voor een democratische gezindheid zou moeten zorgen. Men kan dit soort beweringen slechts voor kennisgeving in ontvangst nemen. Is de middenklasse dan democratischer dan de arbeidersklasse? De realiteit is dat er politieke en sociale krachten aan bod moeten komen die de democratische controle over de hervormingen naar zich toetrekken en de rol van de staat in de maatschappij herstellen.

Noten

- 1 Dit artikel vat een aantal onderdelen samen van een onderzoeksproject *Compared Regionalism: Russia - CIS - Europe*, gefinancierd door INTAS.
- 2 Hierover bestaan nu vele getuigenissen. Zie Mikhail Gorbatsjov, *Memoirs*, London, etc.: Doubleday, 1995: 372-397; Michael Ellman en Vladimir Kontorovich (red.) *The Destruction of the Soviet Economic System. An Insiders' History*, New York en Londen: M.E. Sharpe.
- 3 Nadat hij eerst de kassa had gekraakt. Een IMF lening van 1992 die bestemd was voor voedselhulp en de agrarische sector was doorgesluist naar AKKOR, een organisatie in handen van Gaidar en die later de basis werd voor zijn politieke partij Rusland's Keuze waarin de monetaristen rond Gaidar zich gingen verschuilen.
- 4 Dat impliceerde niet dat de neo-liberale hervormers per definitie “parlementaire democraten” waren, want de hervormers rond Jeltsin waren ook naar Chili gereisd om er de successen van de Chicago-boys te bestuderen. Er was een stroming die voor Rusland een dictatuur wilde reserveren ten einde zo het kapitalisme “efficiënt” in te voeren.
- 5 Gaidar was gedegradeerd tot vice-premier. Een aantal neo-liberale technocraten bleef nog op post, doch ze verloren weldra aan invloed.
- 6 Sobsjak woont als rijk geworden burger in Parijs. Hij werd immers in juni 1996 bij de burgemeestersverkiezingen verslagen door Vladimir Yakovlev die een coalitie leidde met o.a. de communisten.
- 7 Jonathan Hay, van wie werd beweerd dat hij niet alleen hoofd was van het Harvard Institute of International Development (HIID) maar ook een CIA-agent, zou de auteur zijn geweest van de wetten op de privatiseringen. Zie Anne Williamsen, *How America built the new Russian Oligarchy*, manuscript, hoofdstuk 8 (www.bookagency.com). Hay was een oude vriend van Tsjoebais en de Leningradse burgemeester Sobsjak.
- 8 In ex-Joegoslavië hadden de arbeiders een grote invloed op de bedrijfsvoering en dat had de economische ontwikkeling gefrustreerd. Sachs, die ook Russisch had gestudeerd in Moskou, kreeg voor zijn bureau in Moskou in totaal 57 miljoen dollar van USAID uitgekeerd vanaf 1992 over drie jaar om de privatiseringen via de vouchers te regelen. De Zweed Anders Aslund was de secondant van Sachs. Begin 1994 moesten Sachs en Aslund het veld ruimen. Ze vertrokken naar Oekraïne om daar de hervormingen te leiden.
- 9 Joseph R. Blasi, Maya Kroumova en Douglas Kruse, *Kremlin Capitalism. Privatizing the Russian Economy*, Ithaca en London: Cornell University Press, 1997: blz. 33-49.
- 10 Enkele voorbeelden van dit “braderen” van staatsbezit: Hotel Cosmos in Moskou werd verkocht voor 23,5 miljoen dollar terwijl het hotel 10 miljoen dollar per jaar winst zou

- maken; ZIL (auto's) met bezittingen gewaardeerd op 1 miljard dollar werd weggegeven voor 4 miljoen dollar.
- 11 GKO: Gosudartsvennyie Kratkosrochnye Obligatsyi. Dit zijn kortlopende schatkistbiljetten in roebels. Het ministerie van Financiën gaf ze voor het eerst uit op 18 mei 1998 om het financieringstekort op te vangen. De eerste veiling ervan met een tegenwaarde in dollars vond plaats in juni 1994. GKO's dragen geen coupon, maar worden tegen een discount verkocht en lopen van drie maanden tot 1 jaar. De meeste GKO's lopen niet langer dan 3 maanden. OFZ: Obligatsii Federalnogo Zaima. Dit zijn obligaties van de Russische staat met een looptijd van meer dan 1 jaar. Ze dragen een coupon en de coupons worden per kwartaal uitbetaald. De coupons zijn gekoppeld aan de opbrengsten van de GKO's op de markt. OFZ's werden in juni 1995 gelanceerd. Winsten op GKO's zijn onbelast, die op OFZ's wel.
- 12 Sindsdien laat hij zich in Moskou rondrijden in een gepantserde blauwe Mercedes voorafgegaan door een BMW en jeeps met bewapende bodyguards aan beide zijden.
- 13 Van de buitenlandse banken die een kantoor in Moskou openden vielen vooral deze banken op: KBZ Länderbank Austria AG, BNP-Dresdner Bank, ING, ABN Amro Bank, Westdeutsche Landesbank Vostok, Société Général Vostok, Cho Khung Bank, Raiffeisen Zentralbank, Crédit Lyonnais, Bank of China, Crédit Suisse, Citibank, Chase Manhattan Bank, Garantiebank, Bank of New York, Bank Austria, Republic National Bank of New York.
- 14 De Russische rente was tot op 20 procent gedaald.
- 15 Vooral Russische en Servische banken hebben filialen op Cyprus om er geld wit te wassen, financieringsmaatschappij te beheren en import en export activiteiten te financieren. Volgens de Cyprus Yellow Page zijn dat voor Rusland Avtovazbank, Inkombank, Tokobank, Kubinbank, Koebanbank, Agropromstrybank, Russian Commercial Bank, Vneshtorgbank. Voor Servië zijn dat Beogradska Banka, Karic Banka en Kreditna Banka Beograd.
- 16 Over Berezovsky doen vele verhalen de ronde. Een nieuwe generatie van Kremlin-watchers heeft getracht de relatie tussen Berezovsky en Jeltsin in kaart te brengen. Zie Alan Little, "The power behind the throne", BBC, 29 augustus 1998; Malcolm Haslett, "Flamboyant businessman linked to Jeltsin's sackings", BBC, 29 april 1998 (www.bbc.co.uk)
- 17 Over de media en de tycoons zie bericht van de hoofdredacteur van Ogonyok, Vitaly Korotich, "The high cost of a "free" press", in Perspective, vol. 8, nr. 1, september-oktober 1997, Institute for the Study of Conflict, Ideology, and Policy Perspective (www.bu.edu).
- 18 Over Potanin staat een onthullende biografie in Business Week, Europese editie, 14 november 1997. Potanin had het geluk Boris Jordan, een kleinzoon van een Russische emigrant, in Moskou te ontmoeten als hoofd van Credit Suisse First Boston (CSFB) in 1993, met wie hij Renaissance Capital opzette. In 1996 gingen Renaissance en Potanin MFK samen.
- 19 Van de holding Svyazinvest (een afsplitsing van het ministerie voor Telefonie) werd op 25 juli 1997 25 procent van het aandelenkapitaal geveild. De veiling was georganiseerd door MFK Bank (Uneximbank en bondgenoten). De formele winnaar werd de Cypriotische firma Mustcom Ltd. (opgericht door o.a. de Uneximbank). "Privatization and private sector", Foreign Investment Promotion Center (FIPC) under the Ministry of Economy of the Russian Federation, 24 februari 1998.
- 20 Russia Today/Rossiya Segodnya, 12 november 1998.
- 21 Leidende politici van joodse afkomst zijn: Yegor Gaidar, Grigory Yavlinsky, Boris Nemtsov, Yakov Urinson, Alexandr Livshits, Vladimir Zhirinovskiy, Yevgeny Primakov, Sergey Kiriyenko, etc. Van de Moskouse burgemeester Yuri Luzhkov wordt eveneens beweerd dat hij joodse voorouders zou hebben. Velen hebben echter hun naam veranderd wegens dat latent anti-semitisme in de Russische samenleving. Het virulent anti-semitisme richt zich echter vooral tegen de joodse oligarchen als Boris Berezovsky en Vladimir Gusinsky. Daniel W. Michaels, "Capitalism in the New Russia", in The Journal of Historical Review, Institute For Historical Review, Newport Beach, internet versie (www.ihr.org).
- 22 Op 12 november 1998 verklaarde Zjoeganov aan de Israëliëse ambassadeur Zvi Magen dat hij de anti-semitische verklaringen van het communistische parlements lid generaal Albert Makashov, die de joden "bloedzuigers" noemde, betreunde en dat zijn partij het land niet wilde storten in een etnische confrontatie en ook dat hij de aandacht van de bevolking niet wilde afleiden van het feit dat het honger lijdt en werkloos thuis in de vrieskou zit.
- 23 J. W. Stalin, Het Marxisme en het Nationale vraagstuk, Amsterdam: Uitgeverij Pegasus, 1948.
- 24 André Mommen (red.) Regionalism in Eastern Europe. Institutional, Economic and Security Issues in Russia and Ukraine, Maarssen, 1998 (INTAS rapport).
- 25 Russia Today/Rossiya Segodnya, 13 november 1998.
- 26 Eerste-vice minister Yury Maslyukov die verantwoordelijk is voor de economie en een vooraanstaand lid van de CPRF, verklaarde op 12 november aan de Izvestiya dat de staat de economie moet reguleren daar waar de markt dat niet kan en dat de staat ook moet instaan voor de veiligheid en de sociale bescherming van de burgers, de wetenschap, de cultuur en de infrastructuur, inclusief de energie-sector en de technologie. Hij wil orde op zaken stellen in de eigendomsverhoudingen. De Izvestiya behoort tot de Oneximbank groep en heeft zich onlangs bekeerd tot een pro-regeringsstandpunt. De krant wordt vooral door de Moskouse intelligentsia en middenklasse gelezen. Ook Segodnya, in bezit van de Most groep van Gusinsky en in 1993 gesticht, drukt nu verklaringen af van Zjoeganov. Segodnya drukt op

100.000 exemplaren en wordt vooral door zakenlieden gelezen.

27 Als resultaat van de financiële crisis klapte de aandelenkoersen in elkaar met 88 procent met als gevolg dat het privatiseringsprogramma (verkopen van pakken aandelen) kwam stil te liggen en de inkomsten van de staat daalden. Het BNP daalde met 16 procent en de reële inkomens met 11 procent.

28 Dit is symbolisch voor de machtsverschuiving: op 28 augustus 1998 ontsloeg Jeltsin bij decreet Tsjoebaï als de presidentiële gezant voor de onderhandelingen met de internationale financiële instellingen. Deze functie was speciaal voor hem geschapen in de zomer van 1998 toen de regering Kiriyenko nog wanhopig naar nieuwe kredieten bij het IMF solliciteerde. Zjoegavov had al jaren eerder aangedrongen op het verbannen van Tsjoebaï toen die nog chef van de presidentiële staf was. Zjoeganov typerde Tsjoebaï ooit als "de vernietiger van de Russische staat en

de Russische economie". Peter Rutland, "Passage of Russian budget a dubious achievement", in *Analytical Briefs*, OMRI, 16 december 1996, vol. 1, nr. 511.

29 Voor 1998 zal de Centrale Bank 14,8 miljard roebel en voor 1999 rekent men op 25 miljard roebel uitkeren, maar een totale reddingsoperatie zou komen te staan op 141 miljard roebel (8,85 miljard dollar). Vice-gouverneur Andrey Kozlov liet de Doema weten dat die middelen niet voorhanden zijn.

30 Dat geldt zeker voor de SBS-Agro, ooit de tweede grootste retail bank, die de helft van haar aandelenkapitaal zal overdragen aan de staat.

31 Voor de CIA was het gemakkelijk om in de chaos door te dringen in de tot dan toe strikt bewaakte militaire sector.

De strijd voor de sociale zekerheid

Driedelige lezingencyclus met André Mommen en Guy Vanthemsche

Brugge, De Volkshogeschool

dinsdagen 17 en 24 februari, en 3 maart, telkens om 20 u

Veel mensen twijfelen aan de zin van het betalen voor een systeem van sociale verzekering waarbij ze zelf niet altijd voelbaar beter worden. Blijkbaar verliest men het bewustzijn dat de welvaartsstaat er pas na een lange strijd gekomen is en dat het de hoeksteen van onze welvaart vormt. Stap voor stap werden sociale verbeteringen afgedwongen en geïnstitutionaliseerd. Dat heeft het systeem niet bijzonder doorzichtig gemaakt, wat wellicht bijdraagt aan de twijfel over de zin ervan.

Nu er stemmen opgaan om de sociale zekerheid grondig aan te pakken (zeg maar te individualiseren) is het aangewezen om eens achterom te kijken naar het ontstaan en de ontwikkeling van het systeem.

André Mommen (politicoloog Universiteit Amsterdam) heeft het ter inleiding over de Europese welvaartsstaat. Hij vergelijkt het sociaal-democratische (of Noord-Europese) model met het christen-democratische (of Rijnland-) model en het liberale Angelsaksische model. De crisis van de welvaartsstaat wordt in de drie systemen anders beantwoord, met telkens een andere rol voor de staat en verschillende situaties voor de arbeidersbeweging...

De twee volgende avonden bespreekt VUB-historicus Guy Vanthemsche de belangrijkste passages in de opbouw van het Belgisch sociale zekerheidsstelsel: van de eerste sociale wetten op het einde van de negentiende eeuw, over de groei naar een brede sociale zekerheid tussen de twee wereldoorlogen, tot het sociaal pact van 1944.

Organisatie: De Volkshogeschool Brugge m.m.v. IMAVO vzw

De lezingen gaan door in de lokalen van De Volkshogeschool Brugge, Baliestraat 58. Deelnemers worden verzocht minstens acht dagen vooraf in te schrijven, tel. 050.33.01.12 (De Volkshogeschool, Brugge).